

***Reprezentări ale limbii române în gramaticile
românești***

Politică lingvistică

„une action qui tente d’organiser la diversité linguistique qui se manifeste toujours par la coexistence de ce qui est considéré soit comme des langues distinctes, soit comme des variations et variétés d’une langue unique, soit comme des «interlangues» et autres «métissages» linguistiques (qui proviennent des contacts de langues et autres variétés linguistiques identifiées)“. (Philippe Blanchet, *L'identification des langues : une question clé pour une politique scientifique et linguistique efficiente. L'exemple des catégories «béarnais, gascon, occitan»*, în *Modèles linguistiques* 66 | 2012 *Langues et cultures régionales de France : Béarn et Gascogne* (I)

Politică lingvistică

Această acțiune este pusă în operă implicit sau explicit, conștient sau inconștient, la două niveluri interconectate:

- prin instanțele colective (guverne și administrații de stat sau locale, organizații nonguvernamentale, asociații etc.),
 - prin actori sociali individuali sau colectivi (familii, grupuri informale).
- glotopolitică** (Bulot et Blanchet, 2008; Guespin et Marcellesi, 1986 ș.a.)

- ❧ Limbile sau dialectele nu sînt obiecte date aprioric;
- ❧ Sînt **constructe sociale mutabile**;
- ❧ **Practicile lingvistice nu** există independent, în sine;
- ❧ Se definesc în strînsă legătură cu actorii sociali care le produc;
- ❧ Eterogenizare/omogenizare- „**tensiune epilingvistică**“
(Canut 1998)

Reprezentare socială

- ❧ Semnificația cea mai cuprinzătoare a cuvîntului *reprezentare* este de „*imagine mentală realizată prin raportare la obiecte, fenomene sau situații*”.
- ❧ Ca termen al psihologiei cognitive, acest cuvînt desemnează **o entitate cognitivă fără raportare directă la obiecte**, dar care poate accede la datele experienței pornind de la comportamentele observabile. Aceasta se datorează faptului că omul, prin datele experienței, construiește un model interiorizat despre lumea înconjurătoare, care presupune reprezentarea.
- ❧ Ca entități cognitive permanente, reprezentările pot avea *actualizări* ce le pot produce corecturi și au funcția de structurare și de stocare a informațiilor ce nu sînt accesibile direct, de ghidare și de planificare a acțiunii.
- ❧ **Problema reprezentării este esențială și pentru lingvistică, deoarece de manifestarea ei este legată activitatea de folosire a limbii.**

Reprezentări sociale

- ✧ În științele sociale, reprezentările sînt raportabile la codurile comune ale activităților colective, devenind **formanți ideologici** în care se înscriu aceste activități.
- ✧ E. Durkheim a introdus în sociologie noțiunea de „reprezentare socială”, la sfîrșitul secolului al XIX-lea, pe care a denumit-o *reprezentare colectivă*, avînd în vedere problema raportului dintre semnificație, realitate și imaginea ei. Semnificația este **o reflectare a realității sensibile**, dar nu realitatea ca atare, și, de aceea, reprezentările, așa cum a specificat L. Wittgenstein, deși nu sînt realitatea, ele totuși țin locul ei, fiindcă prin ele se realizează cunoașterea lumii.

Reprezentări

- ❧ niveluri de construcție a reprezentărilor:
- ❧ un nivel profund, conceput ca un nucleu central, unde se construiesc prin consens reprezentări constituind **memoria identității sociale**, și
- ❧ **un sistem periferic**, unde se realizează „categorizările” ce permit reprezentările care se ancorează în realitatea momentului, ca grilă a decriptării situațiilor sociale.
- ❧ **Alte reevaluări a avut noțiunea „reprezentare” în lucrările de pragmatică, între care atribuirea accepțiunilor de interpretare a enunțurilor de către subiect sau de referire la cunoașterea comună deținută de interlocutori care le face posibilă înțelegerea reciprocă.**

Reprezentările sociale/ Analiza discursului

- ❧ *Analiza discursului* a valorificat îndeosebi realizările semioticienilor L. Martin, care a elaborat teoria **intersubiectivității**, și M. Bahtin, autorul concepției despre dialogism. Potrivit lui Martin, reprezentările au trei funcții sociale:
- ❧ 1) de **reprezentare colectivă** care organizează schemele de clasificare, de interpretare și de acțiune,
- ❧ 2) de evidențiere a ființei sociale în timpul **ritualurilor**, manifestărilor vieții și simbolurilor pe care le promovează,
- ❧ 3) de prezentare ca reprezentant al unei identități colective.
- ❧ Această concepție antrenează mai multe idei, între care faptul că reprezentările, întrucât realizează **o organizare a realului** pe baza imaginilor mentale conținute de discurs, sînt **incluse în real**, deoarece sînt date de realul însuși.

Discurs social-cunoaștere asupra lumii- cunoaștere a sistemului de valori

- ❧ Astfel, reprezentările se configurează în **discursul social** ca atestând pe unele dintre ele drept **cunoașteri asupra lumii**, iar pe altele drept cunoașteri **ale sistemelor de valori** deținute de indivizi și antrenate în interpretarea realității.
- ❧ Discursurile sociale ce antrenează cunoașterile și credințele joacă un **rol identitar**, constituind medierea socială care permite membrilor unei comunități să-și alcătuiască o conștiință de sine și să-și atribuie o identitate colectivă. x
- ❧ Noțiunea „reprezentare” permite astfel în **analiza discursului social** diferite tipuri de **corpusuri**, precum cele construite în jurul evenimentelor, cele realizate uzînd de un gen, iar altele apelînd la reprezentări.

Imaginar lingvistic (Anne-Marie Houdebine)

- ❧ Attitudes (représentations sociales et subjectives) en face de leur parler et ceux d'autrui en même temps que leurs usages linguistiques constituant la langue.
- ❧ Ainsi peuvent être décrites les diverses causalités, internes (linguistiques) et externes (socio-psychologiques, situationnelles ou communicationnelles) qui interviennent dans la dynamique d'une langue ou de langues en contact.

Imaginar / normativ

- ❧ Robert Lafont (1971) *culpabilité linguistique*.
- ❧ W. Labov (1966) *insécurité linguistique*,
- ❧ IL- sincronică dinamică:
- ❧ Norme obiective/subiective; prescriptive (ale autorității instituționale/fictive (**valoarea expresivă a limbii, care include valori estetice, afective sau identitare** - Wim Remysen *L'application du modèle de l'Imaginaire linguistique à des corpus écrits : le cas des chroniques de langage dans la presse québécoise* Langage et société 2011/1 (n° 135), p. 47 - 65
- ❧ Norme ale vorbitorilor/autorilor de gramatici

Reprezentări identitare. Limba română, o limbă „nedesăvârșită“ în contextul european al limbilor moderne.

- ❧ O concepție lingvistică subordonată unei teorii sociologice – limba ca realitate și condițiile socio-economice
- ❧ O persoana nu este strict reductibilă la apartenența sa la un grup sau la o istorie socială

Norme fictive surclasante. V. Alecsandri

- ✧ Apărută în 1863, *Grammaire de la langue roumaine*, semnată cu pseudonimul V. Mircesco, orientată cognitiv spre realitățile românești, în scopul familiarizării francezilor cu acestea, **urmează unui șir de lucrări**, printre care se remarcă cele semnate de J.A.Vaillant, apărute cu câteva decenii mai devreme și care au constituit probabil un model pentru maniera de organizare și de repartizare echilibrată a elementelor ce constituie descrierea sistemului limbii și a secvențelor care facilitează competența de comunicare.
- ✧ *Grammaire valaque à l'usage des Français*, 1836; *Grammaire roumaine à l'usage des Français*, Boucaresst, F.Walbaum, 1840, in-8°, II-115 p.; *Vocabulaire roumain-français et français-roumain*, 1840; *La Roumanie, ou Histoire, langue, littérature, orographie, statistique des peuples de la langue d'or, Ardialiens, Vallaques et Moldaves, résumés sur le nom de Romans*, 1844.
- ✧ Nu știm dacă V.Alecsandri s-a raportat și la *Gramatica practică româno-franțuzească... spre folosul tinerimii românești*, apărută la **Buda** în **1833** și realizată de profesorul său de la Iași, Ghermano Vida.

Politici lingvistice - vector de influență asupra societății

„Il faut préciser que, par rapport à l'époque contemporaine, les anciennes perspectives des **politiques linguistiques** étaient étroitement liées, non seulement à l'état et aux nations mais aussi à l'enseignement et qu'elles répondaient surtout à un besoin ressenti d'aménagement linguistique conçu comme un fait délibéré qui influence le comportement linguistique des autres.” (Chircu 2019, p. 132)

Serii sinonimice

✎ Pentru *salle à manger* se propune un calc aproximativ după franceză, *sala de prînz*, dar și termenul devenit literar format prin derivare de la tc. *sofragiu* („servitor“), *sofragerie* (*sufragerie*).

Echivalări ezitante

- ☞ Unele confuzii se pot produce, pentru cititorul contemporan, în cazul unor echivalențe propuse de Alecsandri, în conformitate cu normele în vigoare la data redactării gramaticii sale.
- ☞ De exemplu, pentru *saumon*, în loc de varianta veche *salm(on)*, cunoscută deja de la Șincai, se indică o altă formă veche corespondentă, *somn*, generatoare de omonimie cu *somn* (*Silurus glanis*, care în franceză are drept echivalent *silure*).
- ☞ Pentru *l'asperge*, se propune *sparangă*, regionalismul moldovenesc, căruia îi corespunde la Micu-Șincai (p. 217) forma ardelenescă *spargă*.

A avea / a fi

- ☞ Unele calcuri după limba franceză, nefirești în limba română actuală, se justifică prin intenția autorului de a pune la dispoziția francezului dornic de achiziția rapidă a cunoștințelor minimale de limbă străină, un tablou cât mai apropiat de structurile cognitive ale nativului.
- ☞ De aceea, expresiile *avoir faim*, *soif* se redau prin structuri cu același verb-nucleu corespunzător, *a avea*, și nu cu verbul *a fi*: *a avea foame*, *sete*; asemenea structuri sînt totuși posibile în sistemul limbii române (*avea o foame de lup*), dar, prin continuitatea construcțiilor din latina populară cu subiectul devenit „sediul beneficiar al existenței”, redat prin pronume personal în dativ, cu funcția sintactică de complement indirect, selectează verbul existențial *a fi* (*a-i fi foame*, *sete*).

Si vous voulez m'attendre
en fumant une pipe, je se-
rai prêt en un instant?

Volontiers, avec plaisir.

De vreî se m'astépîř, fu-
mând un ciúbúc , m'oiũ
gâtí indátâ.

Bucurós.

25° Du déjeuner.

Avez-vous déjeuné?

Pas encore.

Voulez - vous déjeuner
avec moi?

Je suis venu exprès pour
cela.

Fort bien. Que voulez-
vous prendre?

Ce qu'il vous plaira; cela
m'est égal.

Voulez-vous du chocolat,
du thé ou du café au lait
avec du baba?

Du café au lait de buffle.

Tant mieux; j'ai une
crème excellente.

Où sont les tasses?

Déspre dejún (zákuscâ).

Aĩ dejunát? Aĩ făcút zá-
cuscâ?

Ba âncâ nu.

Vreî se dejúnĩ cu mine?

Am venít inadíns péntru
âsta.

Prea bine. Ce vreî se ieĩ?

Ce ți a placeá; mĩ e tot
úna.

Vreî cĩocolátâ, ceáíũ, orĩ
café cu lápte și cu cozonác?

Café cu lápte de bĩvo-
litzâ.

Cu atíta maĩ bine. Am o
slífcâ minunátâ.

Unde's tásele, teásurile,
césçile?

Les voici.

Ces tasses sont d'une très-belle porcelaine.

Je les ai achetées à Sèvres, l'an passé.

Le café a très-bon goût, mais il est un peu trop brûlant.

Laissez-le refroidir.

Aimez - vous les hors - d'œuvre ?

Oui, beaucoup.

Choisissez; voici de la crème.

Des filets de lièvre fumés.

Des truites fumées et marinées.

Des caviars noirs et rouges.

De la vinaigrette de poulet, de poisson.

Des écrevisses, des huîtres, des homardés.

Des olives noires, vertes, marinées.

Des filets d'oie.

Des œufs sur le plat, des œufs brouillés.

Eatăle.

Acéste tăse sîntă de o prea frumoasă porcelână.

Le-am cumpărat la Sévra, în anul trecut.

Caféoa are prea bun gust, însă este cam ferbînte.

Las'o se se măi recească.

Îți placă mezelîcurile ?

Dar ; îmi placă mult.

Alége : cătă smîntînă.

Búgenitsă de îépure.

Păstrevî svîntăți și mari-năți.

Icre négre și róssiș.

Vinograd de puș, de pésce.

Racî, strîdiș, stacóssi.

Maslîne négre, vîrdî, murâte.

Pastrâmă de ghîscă.

Ochiurî, scrob.

Des saucisses, du jambon.

De la pâte de coing, des confitures de noix.

Des bonbons de Paris.

Des fruits mûrs; du maïs rôti, etc.

Des compotes de toutes sortes.

Voulez - vous quelque autre chose ?

Un bifsteck? des côtelettes?

Des macaronis au parmesan?

Des vins de Bordeaux, de Bourgogne?

Du vin de Chypre, du champagne?

De la bière, de l'eau de Seltz?

26° *Du dîner.*

Où allons-nous dîner?

Carnăți, jambón.

Chitonág, dulcéți de nucî.

Coféturî, bonboâne de Paris.

Fructe coápte; popussoiũ fript.

Compóturî de tot feliũl.

Poftéstî áltâ cevá?

Un biftéc? costíte?

Macaroâne cu parmezán?

Vin de Bordóũ, de Burgónia?

Comandariá, șampánie?

Bére, burcút?

Déspre prânũ.

Unde mergem se prân-
dím?

Allons au restaurant pour manger de la cuisine française.

Non, nous irons un autre jour. Comme étranger, je voudrais goûter les plats de votre pays.

Très-bien, venez chez moi; j'ai un cuisinier tzigain qui travaille très-bien.

Un de vos anciens esclaves?

Oui; comme les Romains, nos ancêtres, nous avons l'habitude d'être servis par des esclaves, mais cet usage se perd.

Effet de la civilisation.

Nous voici chez moi; préparez d'abord votre estomac avec un petit verre d'eau-de-vie?

C'est l'habitude, ici?

Oui, avant le diner. Garçon, mettez le couvert.

Le couvert est mis, monsieur.

Ha! la birt, la locândă (la restaurant) ca se mîncăm bucăte francéze.

Ba nu, vom merge în altă di. Ca străin, aş dori se gust bucătele din ţeara dumitale.

Prea bine, vină a căsă. Am un bucatăr tzigán căre lucrează bine (e mester bun)

Unul din fostiî sclăvi a dtăle?

Dar; ca Româniî, stre-móssiî nóstri, aveám mai înainte obicéiul de a ne slují cu robí, însâ acest obicéiũ se pérde.

Eféctul civilisátiei.

Eată-ne la mînc a căsă; pregătésceţi stomábul cu un paharúţ de rachíũ.

Assá obicînuíţi pe aíce?

Assa, nántea mésiî. Fe-cíór, púne mása.

Mása e púsă, Dómnul meũ (cocoáne).

Comment! nous sommes deux, et il y a six couverts? Vous attendez du monde?

Non, mais il peut venir un hôte.

Sans invitation?

Certainement. Encore un usage romain.

Le dîner est servi.

Veillez vous asseoir dans ce fauteuil.

Merci, mon ami.

Que désirez-vous? que préférez-vous?

De la soupe aux légumes?

De la soupe au riz?

De la soupe aigre avec de la crème?

J'aime mieux la soupe aigre au poulet que la soupe aigre au poisson.

Voici du chapon bouilli...

Avec de la moutarde noire.

Cum! sintém doî, și măsă e de șese persoane? Astéptî pe cinevâ?

Ba nu, dar poâte se vie vre un oáspe.

Fără invitare (poftire)?

Negressît. Ancâ un obi-céiû român.

Bucâtele's pe măsă. Pof-tím la măsă.

Binevoiî a ședé pe jîlt.

Mulțemésc priétine.

Ce doréscî? ce preferî?

Súpâ cu legúme? súpâ cu verdéturî?

Cîórbâ cu oréz?

Borș dres cu smîntinâ?

Imî plăce maî bine borș cu puiû decât borș cu pêsce.

Eatâ clapón resól.

Cu muștâr négru.

Avec du raifort au vinaigre.

Avec des cornichons marinés.

Avec des aubergines marinées.

Avec des gousses d'ail marinées.

Ce chapon est fort délicat.

Goûtez de ce canard à la choucroute.

Vous ne mangez pas du pain ?

Non, je préfère le gâteau de maïs.

C'est meilleur ainsi.

Qu'est-ce que ce plat ?

Des boulettes : du hachis de blanc de volaille mêlé de riz et enveloppé dans des feuilles de vigne ou de chou.

Et celui-ci ?

Du stufato italien.

Et ces autres ?

Du riz aux écrevisses.

Cu hrean cu otsét.

Cu crastavéțî murățî.

Cu pallagéle muráte.

Cu usturóiũ murát.

Acest clapón e foarte delicát.

Gústâ din ástâ rátsâ cu vârzâ.

Nu manânceĩ pâne ?

Nu, prefér mamalígâ.

E maĩ bun astfel.

Ce bucáte sîntũ áste ?

Sarmále : hâcatúrâ de pept de pásere mestecátâ cu oréz și invalítâ in frúnđe de vie saũ de curéchiũ.

Si istalált ?

Stufát.

Si astelálte ?

Orez cu raci.

Aron Pumnul. *Grammatik der rumänischen
Sprache für Mittelschulen*, Wien 1864
Norme prescriptive

- ❧ „limba rumânească... nu are dialecte sau semnificații, prin care-la fel ca alte limbi ale lumii- ar fi divizată, ci este una și aceeași în școală și biserică, în popor și în literatură, în gura învățaților și a celor neînvățați“ (p. 3)
- ❧ Elemente lexicale din sfera semantică a hranei extrem de slab reprezentate; predomină cuvintele din fondul principal lexical, dar ele sînt exemplificate pentru a ilustra socul teoretic și didactic, de fixare a unor norme riguroase.
- ❧ Ilustrează:
- ❧ particularități fonetice și ortografice:
- ❧ Notăția sunetului î : **alæmîiæ (Zitrone), cîrnat (p.**
- ❧ clase și categorii morfologice:
- ❧ Substantive defective de plural:
- ❧ *Miere, făină, lapte, smîntînă, brînză, zăr (zer)* (p. 82)

A. Pumnul- fapte de limbă, înregistrate obiectiv

- ❧ Substantive care la plural dezvoltă un sens de sine stătător: *carne/cărnuri, verdeață/verdețuri*
- ❧ Substantive care au la plural mai multe forme cu sensuri diferite: *bucată/bucate/bucăți, ochi, somn*
- ❧ Substantive care la plural se termină în i scurt: *frecățel/frecăței, (kurze Nudeln) pesmet/pesmeți, (Zwieback), tăiațel,- tăiței, strugur, struguri* (p. 80)
- ❧ La p. 82, *tăiței* și *frecăței* se discută în cadrul secțiunii de exemple dedicate substantivelor defective de singular.
- ❧ Dejun (la substantivele neutre cu pluralul în –uri)- Frühstück (p. 71)
- ❧ Neutre în –uri și în –e:
- ❧ Albuș, -uri, -e, gălbenuș, -uri, -e

- ❧ Pretexte în discuția asupra modificărilor fonetice suferite în procesul derivării:
- ❧ Cu sufixul –iță (inserarea consoanei n)
- ❧ *Sarniță (Saltztasse), piperniță (Pfeffertasse)*
- ❧ Alternanța fonetică o/oa/u: a coace/coc; port/purta
- ❧ Dar cocă (*ungesäuerstes Brot*)
- ❧ ilustrarea genurilor: *feminine terminate în –e pâine , sare, miere, carne (p. 61)*
- ❧ Masculine terminate în –e: *crastavete, lapte, pepenne*

Ioan Doncev, *Curs primitiv pentru limba română*, Chișinău, 1865

- ❧ Componenta didacticii integrate-limbă română, ortografie, competențe comunicative și științifice:
- ❧ Secțiunea 20 *Palmierii* (*curmalul, cocotierul, bananierul*), secțiunea 21: *Cartofii* (scurtă istorie a culturii în Europa, cultivare și conservare):
- ❧ *Însă de câțiva ani încoace s-au arătat un fel de boale și la cartofi, care putrezesc iarna în gropi, unde au fost adunați de toamna. (p. 165)*

Despre unele vegetale

- ❧ *Olivele/măslinile- din care este untul-de-lemn sînt articole foarte prețioase pentru om și întrebuințate încă din antichitatea cea adîncă (ca aliment și medicament).*
- ❧ *Plante aromatice: cimbrul, isma (mentha), melisa, levanda (lavande), cicoarea și lăptucile (laitue), plante ce le mîncăm ca salată. Anghinarea (artichaut), pelinul (absinth), plante amare întrebuințate ca remedii în contra frigurilor. Mușețelul (camomille), coada șoaricelui (mille feuille), floarea-soarelui, ochiul-boului (aster) sînt alte asemeni de folos, ca flori și ca remedii medicale. (p. 166)*

Secvențe descriptive

- ☞ *Cafeaua (café), ceaiul, portocalele, vița-de vie*
- ☞ Incluse în mici secvențe descriptive
- ☞ Atestă stadiul incipient/avansat al adaptării unor neologisme: *cafea/cacao*:
- ☞ *Cacao este o plantă din care se face ciocolata, foarte priincioasă și folositoare băutură, pregătită ca și cafeaua. (p. 169)*

Norme prescriptive. Gramatica. Partea I.

Etimologia

Ilustrarea prezenței în limba română a substantivelor defectiv de plural: *lapte, unt*; defectiv de singular: *icre, lapți, bucate* (p. 15)

Recomandări normative privind pronunția: cacofonia:

Încontra regulelor gramaticale și filologice, unele litere, consune și vocale, în convorbirea rumînă cea vie de mulți se-ntrebuințează unele în locul altora; vatămă auzul

Ce mai faci? Iar nu și mai faci?

Dă-mi apă fierbinte, iar nu dă-ni apă șerbinte

Evaluări sintactice

- ❧ Propoziții eliptice –propoziții implicite (compacte), care numai printr-un cuvânt înfățișează în sine toate părțile unei propoziții . –*UȘA!, PÂNE!*
- ❧ Sînt propoziții implicite, pentru că se pot înțelege în așa fel: *Tu închide ușa! Tu dă-mi pâne!* (p. 112)

Vocabular rumânu- russesc

- ❧ 3578 de intrări –aprox. 35 de termeni de bază din câmpul semantic al hranei (1%)
- ❧ Făină, friptură, hrană, curechi, cocos, cafea, lapți, linte, limonadă, măămăligă, mâncare, merindă, miere, migdală, nucă, nucșoară, a nutri, nutrire, nutriment/nutreț, pepene, pește, piper, pilaf, salată, scorțișoară, sfeclă, smîntînă, smeură, smochină, tuberculă, unt, unt-de-lemn, untură

Concluzii

- ❧ Toate cele trei lucrări integrează, în proporții distincte elemente lexicale din sfera semantică a hranei
- ❧ Ele ilustrează, pe de o parte, trăsăturile limbii în raport cu normele în vigoare la jumătatea sec. al XIX-lea (principii ortografice, regularizări paradigmatică, adaptări ale neologismelor)
- ❧ Pe de altă parte, ele reflectă universuri de discurs similare, în principiu, în privința termenilor de bază
- ❧ Gramatica lui Alecsandri se distinge prin accentul suplimentar acordat sferei alimentației (dincolo de listele cosmopolite, se exersează potențialul dialogic al limbii).